

A Határokon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottság megalakítása

A magyar nyelvű tudományosság Célunk az, hogy a Magyar Tudományos Akadémia az egész magyar nyelvű tudományosság intézménye legyen. Műhelye és érdekképviselő intézménye egyaránt.

Sokan vitatkoznak arról, vajon kell-e a magyar tudományos nyelvet fejleszteni. Még a legszűkebb vezetésben is voltak olyanok, akik nemrég is azzal érveltek az Akadémiai Kiadó eladása mellett, hogy a tudományos tevékenység a következő évtizedekben már idegen nyelven, elsősorban angolul, kisebb részben németül és egyéb nyelven fog folyni. Tehát az Akadémiának egy olyan kiadóra van szüksége, amely elsősorban az idegen nyelvű publikációs rendszerek működtetésében erős. Vagyis a holland kézbe juttatott Akadémiai Kiadó jobban szolgálja az Akadémia érdekeit, mint egy olyan kiadó, amely a magyar nyelvű tudományos irodalom publikálására összpontosít. Nekem erről teljesen más a véleményem. Amellett, hogy egyetértek az *idegen nyelvű publikációs rendszer erősítésének* szükségességével, sőt erre megítélésem szerint a kormánynak és a parlamentnek külön intervenciós alapot kellene létrehoznia, emellett meg vagyok győződve arról, hogy a magyar nyelvű tudományosság a magyar kultúra szinten tartása, illetve színvonalemelése szempontjából mindenképpen szükséges. Mind az ún. humán, mind az ún. természet- és élettudományok területén.

Pozitív program De én nem kritizálni jöttem az elnöki székbe, hanem pozitív programokat megfogalmazni és az adandó eszközökkel azt végrehajtani. Ezért tehát igyekszem megmenteni az Akadémiai Kiadóból, ami még menthető: mindenekelőtt a Nagylexikont, és – ami a tulajdonosi 26%-unkért még követelhető – a folyóirat-, ill. tudományos könyvkiadást, mindenekelőtt a kézikönyvek kiadását. De ugyanakkor más területekre is összpontosítani szeretnék, amely szervezési területeken a magyar nyelvű tudományosság erősíthető.

1996. június 28. Feljegyzés az MTA Elnöksége ülésére. Ezen az ülésen foglalt állást az elnökség a Határokon túli magyar tudományosság programjának megindításáról, és küldte ki az elnöki bizottságot Berényi Dénes akadémikus vezetésével.

A magyar nyelvű tudományosság szerves részét képezi a *határokon túl élő magyar kollégáink munkássága*. Ahogy a határokon túl élő magyarságot a magyar nemzet részének tartom, úgy természetesen tartom a magyar nyelvű tudományosság részének a szomszédos országokban, valamint a világon szétszórta élő magyar kutatók munkásságát is.

Mi kutatók mindenképpen kettős, illetve többes identitásúak vagyunk. Egyrészt *kutatókként* részei vagyunk a tudományos világ nemzetköziségének, hiszen mindnyájunk szakmáját az egyetemes tudományosság szabályai mozgatják és vezetik. Másrészt részei vagyunk egy lokális társadalomnak, ami jelentheti az *állampolgári azonosságot* vagy az ettől elváló *nemzeti azonosságot*. Természetesnek veszem, hogy egy Amerikában vagy Romániában élő, magát magyarnak valló kutató hasznos polgára és adófizetője az Egyesült Államoknak vagy Romániának, de ugyanakkor hasznos és fontos tagja egész tudományos nyelvezetével és gondolkodásával a magyar tudományosságnak is.

Az állampolgári azonosság terén szemben állhat román és magyar érdek, szemben állhat egyesült államokbeli vagy orosz érdek, de a *tudományos identitás* terén ezt a szembenállást, remélem, a 20. század végén már nem kívánjuk megélni. Ezért is fontosnak tartom, hogy a Magyar

Határokon túl a magyar nemzet részei

- Tudományos Akadémia mindent kövessen el a határokon túl élő, magukat magyarnak valló kutatók szervezeti integrációja érdekében.
- Az értelmiség szerepe a kultúra megtartásában* A határokon túli magyarság és magyar nyelvű kultúra megtartása értelmiség nélkül nem lehet sikeres. Ennek az értelmiségnek a szinten tartásához és világszinten való művelődési lehetőségéhez nekünk is hozzá kell járulnunk. Gondoskodnia kell erről természetesen a lakóhelyük állam-szervezetének, hiszen ők ezért fizetnek ott adót, hogy mint adófizető polgárok a maguk emberi életét minél teljesebb mértékben megélhessék. Gondoskodni kell önmaguknak is, mint polgároknak, mint tudós világpolgároknak. De ugyanakkor gondoskodnunk kell nekünk is a feltételek biztosításáról, mert *a határokon túl élő kutatók a magyar kultúra megtartói*, és a magyar államnak nemcsak a Magyarországon élők, hanem a világ bármely részén élő emberek magyar nyelvű kultúráját is támogatnia kell.
- Szállásterületünk rendbentartása* Igen fontosnak tartom, hogy a 20. század végén, a tudományos kapcsolatok mind erősebb kiszélesedésének korában a magyarok szállásterületének földrajzi, állat- és növénytani, légköri, azaz természeti viszonyaival éppúgy, mint emberi viszonylataival, azaz a társadalommal, a világ különböző részein foglalkozzanak. De természetesen tudomásul kell venni azt: a Kárpát-medence természeti és emberi viszonyait elsősorban mindig is az itt élők fogják kutatni, és az ő feladatuk ezt a természeti és emberi környezetet rendben tartani. Így lesz *a magyarok szállásterülete* az emberiség szállásterületének, a földgolyónak a szerves része. Ahogy vannak nálunk is természetesen Mexikónak vagy Japánnak történelmével, gazdasági viszonyaival foglalkozó specialisták, szakemberek, mégsem gondolja senki azt, hogy a magyar kutatók fogják Mexikó vagy Japán természeti vagy éppen társadalmi problémáit megoldani.
- A „velünk” foglalkozók integrálása* Mégis úgy gondolom, hogy amikor a határokon túli magyar tudományosságról beszélünk, akkor egyúttal beszélünk kell azon kutatókról is, akik noha magukat *nem vallják magyarnak*, de ugyanakkor a magyarság szállásterületének természeti és emberi, kulturális viszonyaival foglalkoznak. Ezért, amikor programot fogalmazunk meg a határokon túli magyar tudományosság támogatása érdekében, akkor ennek a programnak része kell hogy legyen a világ más részén élő, de a magyarsággal, illetve a magyar földrrel foglalkozó kutatóknak az integrálása is a Magyar Tudományos Akadémia szervezetébe.
- A külföldi eredmények integrálása* *A tudomány egyetemessége* most, az ipari-technikai forradalom újabb időszakában, az informatikai forradalom korában mindenki előtt magától értetődővé válik. És el fog következni az az időszak, amikor nemcsak a természet-, hanem a társadalomtudományok művelői is sokkal szabadabban fognak mozogni a világ különböző részein található tudományos műhelyekben. Nem a tudományos turizmusra gondolok, ami az 1930–90 közötti időszaknak volt egyik jellemző tudománytörténeti sajátossága,

hanem az *individuális szinten kibontakozó tudományos együttműködések-re*. A határokon kívül élő magyar kutatóknak az akadémiai szervezetbe való integrálása azt is jelenti, hogy saját országuk tudományosságából, az ottani műhelyek módszertani és kutatásszervezeti eljárásaiból hozunk elemeket ide Magyarországra. A határokon túli magyar tudományosság tehát a magyar kutatók egyetemes és *nemzetközi kapcsolatrendszerének az egyik hatékony ápolója*, annak része is lehet.

Én a 21. században, az *integrációk* és egyúttal a *lokális érzelmek* erősödésének korában biztosra veszem a különböző identitások és ezek között a *nemzeti identitások* erősödését is. Nem az eddigi szokásos és elsősorban más nemzetek vagy népcsoportok ellen irányuló nemzeti ideológiák, hanem a *lokális sajátosságokat* megőrző és *modernizáló* nemzeti gondolkodás erősödését. Én a nemzeti közösséget az állampolgárinál erősebbnek gondolom a 21. századra. Ezért is beszélek 1976 óta a kultúr-nemzet erősödéséről.

A magyar kultúr-nemzetnek mindenki tagja, aki magát magyarnak, illetve a magyar nyelvű kultúra művelőjének vallja. Ezért is mondjuk azt, hogy a magyarság megvallás, nem pedig származás kérdése. A kultúr-nemzet elválik az államnemzettől. Az államnemzet klasszikus, francia formájában az állampolgári és a nemzeti identitást azonosnak tekinti, míg a kultúr-nemzet eredeti, herderi értelmében elválasztja a nemzeti identitást az állampolgári identitástól.

A kultúrpolitikának és a tudománypolitikának is kultúr-nemzeti alapon kell állnia. Egy Magyarországon megválasztott politikus nem mondhatja, hogy a világ magyarságának a minisztere. Mert őt a magyarországi lakosság – közöttük nem magyarok is – választja meg. Tehát ő az állampolgárok miniszterelnöke. De a magyar tudományosságért felelős nemzeti intézmény, az Akadémia elnöke lehet minden magyar kutató elnöke. És lehet támogatója minden olyan kutatónak, aki a magyarság szállásterületével, annak természeti és emberi viszonyaival foglalkozik.

Ezért döntöttem úgy, hogy a határokon túli magyar tudományosság ápolásának céljából elnöki bizottságot hozok létre. A mai elnökségi ülésre is e célból hívtam meg az Erdélyi Múzeum Egyesület elnökét, Benkó Samu professzort, mert a két intézmény mindig is testvérének tekintette egymást.

A határokon túli magyar tudományosság kérdésével eddig egy albizottság foglalkozott, amelynek létrehozásakor, 1993-ban Juhász Gyula elnökölt, és én voltam kezdetől az alelnök. Később, Juhász Gyula halála után, 1995-ben én lettem az albizottság elnöke. Soha nem értettem azzal egyet, hogy a határokon túli magyar tudományosság ügyét az Akadémia külügynek tekintette. (Emlékeztetőül: a határokon túli magyarokkal foglalkozó albizottság a külügyi bizottság egyik albizottsága volt, és az adminisztráció is Nemzetközi Együttműködési Irodához tartozott. Az ő költ-

*Akadémia
kultúr-nemzeti
alapon*

*Elnöki
bizottság*

ségvetésükből hasították ki azt az évi öt ösztöndíjas helyet, amelyet a határokon túli magyar fiatal kutatók kaphattak az MTA-tól.)

*A határokon
túli magyarság
ügye nem
„külső”*

Felfogásom szerint a *határokon túli magyarok ügye nem „külső”,* hanem magyar–magyar ügy. A magyar kutatósszervezet egész gondolkodását át kell hogy hassa a határokon túli és a határokon belüli magyarság nemzeti-kulturális azonosságtudata. Az intézetvezetőket ugyanúgy, mint a publikációs, a könyv- és folyóirat-kiadási rendszer működtetőit.

Ennek az új bizottságnak éppen az lenne a feladata, hogy szervezze a külső tagokat és megfogalmazza a határokon túli magyar kutatók integrálásának feltételeit. Arra törekszem, hogy elnökségem idején ehhez a nemzeti integrációhoz szükséges intézményeket létrehívjuk.

*Első lépések:
külső tagok*

Az első lépés ezen az úton az, hogy a külső tagok részére nemcsak lehetővé tesszük, hogy a közgyűlésünkön részt vegyenek, hanem a szomszédos országokban élők számára útiköltséget, szállást és napidíjat is biztosítunk. Ezt kell hogy kövesse, terveim szerint, a határokon túli magyar kutatók meghívása, hogy intézeteinkben, tanszékeinkben velünk együtt dolgozzanak, amihez szintén szállást, ellátást biztosítunk. Ezt követheti majd – amennyiben ehhez lesz időm, erőm és pénzforrásunk – a határokon túli magyar kutatók otthoni segítése magyarországi ösztöndíjakkal, vagy akár intézményeik támogatása révén.

Kézirat. Magnóra diktált szöveg.

A határokon túli magyar kutatókkal kapcsolatban vö. 1996. október 18.: „Akadémia kultúrnemzeti alapon” a Domus Hungarica bejelentése; 1996. december 12.: „A magyar kultúra hordozói a határokon túl”. Pohárköszöntő a közgyűlés első határokon túli vendégeihez. 1997. április 20. „A Domus Hungarica Scientiae et Artium alapításáról”; 1998. május 4. „Helyünk a nap alatt”; 2000. március 20. „Akadémiánk kultúrnemzeti alapokon”.